

ФЕНОМЕН МУЗЕАЛЬНОСТІ ТА ЙОГО ПРОЯВИ В ЕПОХУ АНТИЧНОСТІ

Одним із ключових понять сучасної музеології, як самостійної академічної дисципліни – є категорія музеальності. Її теоретичне осмислення та обґрунтування пов'язане із потребою розмежування предмета музеології та профільних дисциплін, зокрема історії, методами якої часто послуговуються у практичній музейній роботі.

Першим музеологом, який спробував теоретично обґрунтувати поняття «музеальності» став чеський музеолог Збине́к Странський. Принципове новаторство ідей З. Странського полягає насамперед у тому, як він визначає предмет пізнання музеології. Пропонуючи абстрагуватися від самого музею як інституту, він, ведучи мову про пізнавальні цілі музеології, вводить такі поняття, як «музеальність» і «музеалія». В основі музейного феномену, на думку вченого, лежить процес освоєння реальності, в рамках якого центр ваги переноситься з речей як таких і їх утилітарного значення на меморіальну та культурну цінність реальності. Результати цього процесу – спроби зберегти, незважаючи на природний хід речей, свідків і репрезентантів таких цінностей. Наслідком специфіки цього процесу стає певне зміщення сенсу: реальність як така стає культурною зн.з реальністю. В основі цього зміщення лежить поняття цінності, тому Странський пропонує таке поняття, як «музеальність», тобто меморіальна або культурна цінність (якість) того чи іншого документу [1, с. 78 – 79].

Концепція музеальності З. Странського знайшла своє відображення у працях І. Мароєвіча. Посилаючись на З. Странського, І. Мароєвіч вважає музеальність специфічним предметом дослідження музеології. Він пише: «Музеологія має справу із систематичним вивченням процесів отримання інформації, яка зберігається у матеріальній структурі музеалії». Вчений виділяє два типи інформації: наукову та культурну. Наукова інформація, переважно пов'язана із науковими фактами, культурна – із цінністю (цінностями), які атрибутовуються предмету в соціальному контексті. На думку І. Мароєвіча, профільні дисципліни займаються науковою інформацією, а музеологію цікавить культурна інформація [4, с. 69].

Прихильником предметного підходу можна вважати знаного австрійського музеолога Фрідріха Вайдахера. На думку вченого музей як конкретна сучасна установа є лише однією динамічною формою серед багатьох можливих. Ця форма виникла за певних історичних та соціальних обставин та мала різних попередників. У майбутньому вона теж обов'язково зміниться. Відтак, – на переконання Ф. Вайдахера, – музей сам музей не може бути предметом теоретичного пізнання априорі, а лише змістом методологічно-емпіричного спостереження в межах прикладного дослідження.

Вчений особливо наголошував, що саме лиш дослідження музею як такого та властивостей його функцій у матеріальному розумінні як установи в межах одного часового зрізу не бере до уваги того, що жодний з елементів, з яких він складається (люди, збірки, форми організації, плани, методи роботи, засоби, вимоги, мотиви, цінності та зн...), не залишається незмінним.

Оскільки жодний відрізок часу не є ідентичним з іншим, то музейні інституції різних епох та суспільних формацій суттєво різняться між собою. Тому музей не треба сприймати лише через призму сучасності. Його слід досліджувати діахронно, у його часовому розвитку. Тоді виявиться, що з феноменологічного погляду це щоразу насправді інша система, яка складається з якісно інших елементів.

У такому контексті Ф. Вайдахер підкреслює важливий момент: якщо спробуємо зрозуміти ці системи у їх часовому розвитку та порівняємо їх між собою, виявиться, що їм усім притаманне щось спільне. Власне це спільне і надає їм характерної єдності суті.

Тому предметом музеології вчений вважає той спільний мотив існування феномену музею та його попередніх форм, який він слід за З. Странським пропонує називати музеальністю.

Відтак Ф. Вайдахер пропонує наступну інтерпретацію об'єкту пізнання музеології. Об'єкт пізнання музеології – це своєрідно пізнавальне і оцінювальне ставлення людини до дійсності. Це ставлення називається музеальністю. Музеальність полягає у тому, що людина вважає відібрані предмети настільки важливими свідченнями певного стану речей, що хоче зберігати їх якомога довше та поширювати знання про них у суспільстві. Це особливе ставлення людини до свого світу пов'язане з матеріальними предметами. Ми називаємо їх музеаліями. Їхні ознаки можна пізнати гносеологічно та аксіологічно у межах конкретної схеми суспільних відносин. Музеаліями загалом їх можна назвати лише у цій схемі [3, с. 32 – 33].

Прояви «музеального відношення» можна чітко прослідкувати в контексті «збирання заради збереження» (за висловом Ф. Вайдахера) що найменше від епохи Античності. «Музеальність» проявлялася у формі, за означенням дослідника феномену античного мусейону А. Бондаренка, «архетипу збиральництва». Першопочатково збиральництво і накопичення (якщо не сказати колекціонування) матеріальних свідчень або умов спілкування з вищою сферою буття, що керує світом людини і природи, мало за мету з одного боку, набуття дійсних та надійних засобів й прийомів цього спілкування, пізнання себе і світу. З іншого боку, людина намагалася зберегти власний вихід за межі біологічного існування й доступ до Вищого, здійснюючи дарування богам й розміщуючи свої дари їм у святилищах та храмах. Перші сакральні колекції, таким чином, були сформовані за рахунок реліквій, трофеїв та інших артефактів, пожертвованих богам, музам, героям або предкам. Вони відображали яскраво виражений подвійний охоронно-творчий характер [2, с. 257].

Певним продовженням давньогрецької «музеальності» стало ставлення до пам'ятки в елліністичну епоху. Простір знаменитого Александрійського Мусейону, можлива дата заснування якого – період із 331 року до середини 290-х років до Р. Х., представляв собою внутрішній дворик із жертвником, оточений колонами та зовнішніми стінами. Згідно пізнішого опису Александрії знаменитим географом Страбоном, «місто має... царські палаци, які складають $\frac{1}{4}$ або навіть $\frac{1}{3}$ всієї території міста... Всі палаци поза тим з'єднані один із одним та бухтою, навіть ті, які розташовані поза нею [7, с. 49 – 50]. Мусейон є також частиною приміщень царських палаців; він має місце для прогулянок, екседру і великий будинок, де розташована спільна столова для вчених, які перебувають при Мусейоні. Ця колегія вчених має не лише спільне майно, але і жреця-правителя Мусейона, який раніше призначався царем, а тепер Цезарем» [2, с. 267 – 268]. Мусейон доповнювали прибудови, де розташовувалися бібліотеки, екседри, мотивні колекції тощо. Відтак Мусейон був задуманий Птолемеєм Сотером за зразком того комплексу довкола святилища Муз, який Теофаст створив в Афінах при школі Арістотеля, збільшивши його площу за рахунок спеціально придбаних для цього садів [6, с. 298].

Однією із причин прояву «музеальності» – бажання цілеспрямовано колекціонувати античну грецьку спадщину серед еліти Стародавнього Риму, стала потреба у наслідуванні грецького «культурного еталону». Заміські будинки та парки давньоримської знаті прикрашалися грецькими творами мистецтва – живописом та скульптурою. Головним, заради чого сюди приїздили – літературні та вчені заняття, усамітнення друзів та однодумців. Скрупульозно продумана архітектура вілли і її окремих апартаментів, живописний декор та скульптурне убранство створювали атмосферу, сприятливу творчому дозвіллю. Наприклад, Марк Тулій Ціцерон у своїх

парках за допомогою особливого їх планування, архітектурних будівель та колекційної скульптури відтворював збірний образ грецького «філософського саду». Великий поціновувач грецької культури, імператор Адріан прикрасив численні споруди своєї вілли великою кількістю скульптури – оригіналами та копіями славетних шедеврів грецьких майстрів [8, с. 142].

Окрім впливу грецької культури, на схильність відбирати і зберігати автентичні зразки цінностей у Стародавньому Римі в імператорську епоху, впливали потреби офіційної державної пропаганди. Відтак шедеври мистецтва підбиралися та аранжувалися згідно суворо сконструйованого плану, у відповідності із ідеями офіційної пропаганди. Так, у своїй пропаганді Октавіан Август вірність Риму намагався підтвердити бажанням зробити Вічне місто не лише центром обширної держави, але й зосередженням культури та мистецтва, яке б не поступалося Александрії, що претендувала, згідно офіційної агітації, спрямованої проти Антонія, на те, аби стати «столицею світу». У другій половині принципату Октавіана Августа з метою підкреслення військових звитяг імператора, божественного походження роду Юліїв було зведено монументальний ансамбль – форум Августа та храм Марса Мстителя. Його колекції – багаті зібрання трофейної зброї, захопленої у народів близьких й далеких країн та імпазантно представлені в урочистій атії її правителя, створювали враження універсальності та світового значення Римської імперії [5, с. 162, 171].

Отже, «Музеальність» – одна із основних категорій музеології, як самостійної академічної науки, чітко прослідковується, починаючи від епохи Античності. Визначальними мотивами, які спонукали людей в епоху Античності відбирати необхідні їм меморіальні предмети став релігійний та політичний чинники, бажання наслідувати в римську й елліністичну епоху грецькі культурно-релігійні зразки та спосіб проведення дозвілля.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ананьев В. Г. История зарубежной музеологии: Учебно-методическое пособие [Текст] / В. Г. Ананьев – СПб., 2014 – 136 с.
2. Бондаренко А. А. Античный музейон: рождение музея из мифа и ритуала // Вестник Санкт-Петербургского университета – 2007 – №2. – Вып. 1 – С. 257 – 273.
3. Вайдахер Ф. Загальна музеологія: Посібник [Текст] – Львів: «Літопис», 2005. – 632 с.
4. Ван Менш П. Предмет музеологии [Текст] // Вопросы музеологии – №1(9) – 2014 – С. 64 – 78.
5. Вулих Н. В., Неверов О. Я. Роль искусства в пропаганде официальной идеологии принципата Августа. Вестник древней истории – 1988 – №1(184) – С. 162 – 173.
6. Поршнев В. П. Сакральное пространство александрийского музея: этапы формирования // Вопросы музеологии – 2011 – № 1(3) – С. 47 – 56.
7. Эллинизм: Восток и Запад [отв. Ред Голубцова Е. С.]. – Москва: Наука, 1992 – 384 с.
8. Юренева Т. Ю. Коллекции и коллекционеры античного мира. Вопросы истории – 2002 – № 9 – С. 136 – 148.

*Надія БАРАНОВСЬКА, Юлія ГЕДЗ
(Львів, Україна)*

ІТАЛІЙСЬКЕ КНИГОДРУКУВАННЯ У КОНТЕКСТІ ТРАДИЦІЙНИХ ТА ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ РОЗВИТКУ КНИЖКОВОЇ І МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ

Слово «книга» давнього походження, воно спільне для майже всіх народів. Головне соціальне завдання книги – служити розвитку науки, освіти, допомагати виробництву, задовольняти естетичні потреби, допомагати вести домашнє господарство, розважати тощо [1, с. 5].